

Ekonomisto profesija: žinių, veiklos ir kompetencijų dimensijos

Straipsnyje analizuojami ekonomisto profesijos raidos ypatumai įvairiose šalyse ir jos įtaka šiuolaikinei šios profesijos sampratai. Nustatyta, kad ekonomisto profesijos formavimuisi įtaką darė subjektyvūs ir objektyvūs veiksniai bei praktinės veiklos kaita, kuri iš esmės ir lėmė tai, kad profesijos „svoris“ ne sumažėjo, bet persikėlė nuo veiklos funkcijų atlikimo prie tam tikrų specifinių gebėjimų *veikti efektyviai*. Ekonominių žinių, kompetencijų kaip intelektualinio kapitalo įgijimas tampa vis svarbesnis, kuriant naujas žinias kitoms profesinėms veikloms, pagrindžiant ir priimant svarbius sprendimus, todėl dažnai „išsėina“ už ekonomisto profesijos ribų.

Raktiniai žodžiai: ekonomisto profesija, ekonomisto profesinė veikla, ekonominė veikla, profesinės kompetencijos.

The article analyzes development characteristics of the economics profession in different countries and its impact on the modern concept of this occupation. It was found that the formation of the economics profession was determined by subjective and objective factors and by change of practical activity. This substantially revealed that the occupation's "weight" has not decreased, but has moved from business performance functions to certain specific skills as *to operate effectively*. Economic knowledge and competences have become increasingly important as the intellectual capital in developing new skills for other professions, also in substantiating and making important decisions, thus it often "comes out" of the framework of the economics profession.

Keywords: economics profession, professional economist activity, economic activities, professional competence.

Įvadas

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje vykę ekonomikos specialistų pasiūlos ir paklausos pokyčiai gali būti vertinami kontroversiškai. LAMA BPO¹ duomenimis, per 2011–2013 metus ekonomikos studijų programa išliko viena populiariausių studijų programų tiek tarp bakalauro, tiek tarp magistro laipsnio siekiančių absolventų. Lietuvos darbo biržos pateikiamos įsidarbinimo galimybių tendencijos ir prognozės atskleidžia gana paradoksalią situaciją: per paskutiniuosius

trejus metus išliko ta pati tendencija, nors ekonomistai turi mažas įsidarbinimo galimybes, o finansų specialistai ir buhalteriai – dažniausiai dideles. Pasigirsta nuomonių, kurias paskutiniu metu išreiškia valdžios, verslo ir švietimo srities atstovai, kad socialiniai mokslai, įskaitant ekonomiką, šiaudien yra mažiau svarbūs ir neperspektyvūs, lyginant juos su inžineriniais, techniniais mokslais bei juos atstovaujančiomis profesijomis. Tačiau yra ir jiems oponuojančių, teigiančių, kad kol visuomenė ūkinėje veikloje vadovaujasi kaštų-naudos principu,

tol ekonomisto profesija bus reikalinga ir perspektyvi. Neabejotina, kad šios profesijos svarbą lemia daug veiksnių, kartais ir tokie, kurie kitoms profesijoms gali būti daug mažiau svarbūs arba jų poveikis nėra toks akivaizdus. Pavyzdžiui, ekonomikos ciklai, nuosmukis, pakilimas veikia ne tik šalies ir pasaulinį ūkį, bet ir „sureikšmina“ arba sukelia nepasitikėjimą ekonomistais. Krizės įkarštyje labiau įsiklausoma į garsiausių pasaulio ekonomistų, tokių kaip P. Krugman, N. Roubini, B. Bernanke, bei į Lietuvos ekonomistų, finansų analitikų rinkos apžvalgas, vertinimus, prognozes. Nuosmukio, recesijos laikotarpiu, prisimenami net seniai išėję ekonomistai ir jų darbai (kaip antai, K. Marksas ir jo „Kapitalas“), užsitęsus krizei, jų pasisakymai kritikuojami, kai kurie iš viso pamirštami, kartais net ironizuojama dėl jų netikslių prognozių. Būtina pažymėti, kad šie žinomi žmonės užima gana skirtingas pareigas ir pozicijas valdžios, mokslo ar verslo institucijose, tačiau save pristato ir yra kitų vertinami kaip ekonomistai. Kas yra bendro tarp šių žmonių ir viešajame ar privačiame sektoriuje dirbančio specialisto, atliekančio konkretaus ūkio subjekto efektyvumo vertinimą, tarp banko finansų analitiko ir klasikinius statistinius metodus ekonominiams skaičiavimams taikančio ekonomikos studijų magistranto? Kaip pasikeitė ekonomisto profesija per pastaruosius 50 metų ir kokie pokyčiai laukia ateityje? Gali būti, kad šiuo metu jau vyksta ar įvyko, tai, dėl ko dar 1925 m. nuogąstavo vienas garsiausių ekonomikos institucionalizmo krypties atstovų W. Mitchel sakydamas, kad „yra rimtų požymių, kad ekonomisto profesija gali „subyrėti“ į daugybę siauresnių profesijų, todėl būtina stengtis, kad kiekvienas ekonomistas įgytų tvirtus ekonominės teorijos pagrindus, tačiau rezultatai nėra džiū-

ginantys, nes ta teorija, kurią ekonomistai išklauso universitetuose yra labai tolimai veiklai, kurią jie atlieka dirbdami viešųjų finansų, bankininkystės, apskaitos, transporto, draudimo ir kituose sektoriuose“. Atsakyti į šiuos klausimus nėra paprasta, bet būtina.

Ekonomisto profesijos ir profesinės veiklos tyrimų nėra daug, o ir atliekami jie dažniausiai kurio nors mokslo – sociologijos, ekonomikos, valdymo mokslų, edukologijos – tyrimų lauke. Todėl būtini tarpdisciplininiai tyrimai, atskleidžiantys ekonomisto profesijos raidą platesniame teoriniame ir praktiniame kontekste; svarbu įvertinti šios profesijos transformacijas šiuolaikiniame pasaulyje, suprasti jos vaidmenį kitų profesijų ir profesinių praktikų atžvilgiu. Šios įžvalgos gali turėti ir praktinę reikšmę valdžios institucijoms, švietimo ir mokymo veiklų projektuotojams, verslo sektoriui, galiausiai patiems ekonomistams ir besiruošiantiems jais tapti.

Tyrimo objektas: ekonomisto profesija ir profesinė veikla.

Tyrimo tikslas: atlikti ekonomisto profesinės veiklos įvairiose šalyse lyginamąją analizę ir išskirti esminius ekonomisto profesinės veiklos bruožus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Palyginti ekonomisto profesijos raidos ypatumus įvairiose šalyse ir jų įtaką šiuolaikinei ekonomisto profesijos sampratai.
2. Atlikti ekonomisto profesinės veiklos bei jai atlikti reikalingų žinių, gebėjimų ir kompetencijų sąveikos analizę, ir pateikti tolimesnio vystymosi įžvalgas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizės, lyginamosios analizės, Lietuvos ir užsienio šalių (JAV, Didžiosios Britanijos, Prancūzijos) profesinės veiklas

reglamentuojančių dokumentų analizės, statistinių duomenų dinaminės analizės, sintezės ir apibendrinimo metodai.

Ekonomisto profesijos raida užsienyje ir Lietuvoje

Skirtingose šalyse ekonomisto profesija formavosi gana savitai. Tai lėmė ne tik politinė, socialinė, ekonominė aplinka, bet ir asmenybės, jų profesiniai, moksliniai ir asmeniniai ryšiai, padėję plisti ekonomikos žinioms. Galima sakyti, kad dėl tų ryšių šiandien daugelis ekonomistų sutaria kas yra ekonominė problema ir kaip ją spręsti, taip pat suvokiama, kad šiuolaikinis ekonomikos mokslas yra pažinus ir turi aiškius požymius, dėsnius, ribas, metodus ir priemones bei veikia tarptautinėje plotmėje. Tačiau matomi ir skirtumai, kurie istorinėje perspektyvoje formavo ir dabar tebeformuoja ekonomisto profesiją skirtingose šalyse. Tiems skirtumams atskleisti mokslinėje literatūroje dažnai pateikiami Prancūzijos, Anglijos, JAV ir Vokietijos pavyzdžiai, kurie yra ypač charakteringi ir parodo tų šalių specifinius ekonomistų „portretus“.

Kaip teigia sociologas M. Fourcade (2009), „tarp amerikiečių (ekonomistų) visada buvo stipresnis sutarimas daugeliu esminių ekonominių teiginių ir jaučiamas didžiulis nevaržomos rinkos konkurencijos, laisvos prekybos palaikymas“. Unikali specifinių ekonomikos žinių (tiek teorinių, tiek taikomųjų, kiekybinių tyrimų srityje) ir jų praktinio taikymo konkurencinėje aplinkoje dėmė JAV ekonomistams užtikrino ne tik naujas darbo sritis, bet ir profesinį prestižą jau praėjusio šimtmečio viduryje. Šioje šalyje (kaip ir Europos Sąjungos šalyse) daug ekonomistų dirba valstybinėse institucijose, ir ekonominės

žinios bei tyrimo metodai yra taikomi pagrindžiant įvairaus pobūdžio politinius sprendimus. Tačiau nė vienos šalies versle nedarba tiek ekonomistų, kiek jų darbuojasi JAV verslo sektoriuje: iš esmės šioje šalyje ekonomisto profesinė veikla yra tapatinama su *efektyviu veikimu rinkoje*, kuris gali būti apibūdintas kaip mokslškai pagrįstas ekonominis profesionalumas. Kaip niekur kitur, JAV akademiniuose institucijose ekonomisto profesija aprašoma išmatuojamomis kompetencijomis ir yra bene labiausiai orientuota į ūkinės veiklos sistemos poreikius, o praktiškai bet koks socialinis reiškinys gali būti analizuojamas ekonominiu požiūriu.

Kaip rašoma kasmetiniame JAV darbo statistikos biuletenyje „Occupational Outlook Handbook“, 2010 m. šalyje dirbo 15 400 ekonomistų, t. y. 1-as ekonomistas teko 20 tūkst. gyventojų. Ekonomisto profesijos prognozės 2010–2020 metams yra vienos iš niūriausių tarp visų profesijų – numatomas 6 proc. augimas, kai prognozuojamas vidutinis visų profesijų paklausos augimas bus 14 proc., kitų socialinių mokslų profesijų – net 18 proc. Tačiau teigiama, kad didesnes galimybes turės magistro studijas baigę ekonomistai, įgiję išskirtinius kiekybinių tyrimų atlikimo ir analitinius gebėjimus. Taip pat didės ekonomistų, dirbančių konsultavimo darbą, kitų giminingų profesijų – finansų, rinkos analitikų, tyrėjo asistento – veikla užsiimančių specialistų paklausa.

Anglų-saksų tradicija ir ekonominė mokykla mažiau akcentuoja formalias „akademikų“ pripažįstamas kompetencijas. Ekonomistų, kaip ir kitų sričių profesionalų, iškilimas dažniausiai buvo susijęs su naująja aristokratų kultūra. Ekonominės žinios ilgą laiką buvo nedidelių, bet prestižinių, visuomenės elito bendruomenių, kurias sudarė politikos,

verslo, meno, žurnalistikos atstovai, besidomintys ekonomika daugiau kaip hobiu ar įdomia veikla, nei profesine veikla, diskusijų objektu. Toks požiūris į ekonomiką formavosi jau nuo ankstyvųjų viduramžių – vienas garsiausių XVII amžiaus Anglijos žmonių seras V. Petis, jūrlapių braižytojas, anatomijos profesorius, netikėtai susidomi ekonomika, kuri tampa jo svarbiausiu užsiėmimu, A. Smitas, filosofijos profesorius, tapęs bene reikšmingiausiu ekonomikos mokslo atstovu, D. Rikardo, biržos makleris, siekęs savo didžiulę praktinę patirtį paversti ekonomikos dėsniais, garsioji Bloomsbury intelektualų grupė, kuriai priklausė ir D. M. Keinsas, tačiau pokalbiai apie ekonomiką čia buvo tik viena iš įdomių temų, galiausiai M. Thatcher, kurios žavėjimas liberalistinėmis ekonominėmis Čikagos mokyklos idėjomis darė poveikį ne tik Didžiosios Britanijos, bet ir kitų šalių ekonomistams – daugelis šių žmonių pradžioje nemanė esą ekonomistai, tačiau jų mąstymo gilumas ir išvalgos parodė juos esant tikrais šios srities profesionalais. Galima teigti, kad ekonomikos žinios šioje šalyje buvo ir iki šiol išlieka tam tikra prasme bendrakultūrinėmis žiniomis, kurių kūrime dalyvavo dvi visuomenės atstovų „srovės“: įvairių veiklos sričių (ne ekonominių arba kartais dar vadinamų aukštos kvalifikacijos amatininkų) ir akademinio ekonomikos sluoksnio atstovų. Be jokios abejonės, šioje šalyje elitarinis (angl. *public-minded elitism*) ekonomisto profesijos formavimosi kelias buvo nulemtas ne tik asmenybių, jų bendravimo ir ryšių, bet ir akademinės aplinkos – prestižiniuose Oksfordo ir Kembridžo (kitaip Oksbridžo) universitetuose buvo kuriamos ir po visą pasaulį išplatintos naujausios ekonominės idėjos, modeliai, kurie iš esmės pakeitė ekonomikos mokslą ir praktiką ne tik Anglijoje, bet

ir visame pasaulyje. Šiose mokslo kalvėse išsilavinimą įgiję ekonomistai buvo ir yra laukiami vyriausybėse ir versle, jų gebėjimai yra vertinami moksle ir formuojant įvairių šalių ekonominę politiką.

2011 m. Didžiojoje Britanijoje dirbo apie 30 tūkst. ekonomistų² (kartu su aktuarijais ir statistikos specialistais) – vienas ekonomistas teko 1 776 gyventojų; taip pat pastebima labai ryški mažėjimo tendencija: 2009 m. šios srities specialistų dar buvo priskaičiuota 186 tūkstančiai. Statistiniuose šaltiniuose ekonomisto profesija šioje šalyje yra priskiriama verslo, mokslinių tyrimų ir administravimo specialistų pogrupiui.

Prancūzijoje tradiciškai mažiau pasitikima savaimine rinkos kainų savireguliacijos sistema ir palaikoma ekonominių institucijų politinė kontrolė. Todėl šioje šalyje žinomi ekonomistai dirba šalies ar vietinės savivaldos institucijose, užima aukštas administracines pareigas, pavyzdžiui kaip po karo dirbę ekonomistai E. Malinvaud (šalies finansų ministras) ar M. Boiteux (nacionalinės elektros monopolijos valdytojas). Panašių pavyzdžių galima rasti ir kitose Europos šalyse: Vokietijoje (L. Erhard, H. Schmidt), Olandijoje (R. F. M. Lubbers), Italijoje (R. Prodi) ir kiti.

Tik po Antrojo pasaulinio karo Prancūzijos universitetuose pradėti rengti ekonomistai. Jų įgyjama kvalifikacija iš esmės atliepė to laikotarpio šalies reikmes: stiprėjančiam ūkiui reikėjo daug šios srities specialistų ir technikų, gebančių dirbti viešo sektoriaus institucijose, tokiose kaip Planavimo komisariatas ar Finansų ministerija. Ypač didelis dėmesys buvo skiriamas ekonomistų statistinių ir kt. metodų taikymo gebėjimams, kurie mokslinėje literatūroje kartais lyginami su inžinierių ar kitoms techninėms profesijoms būdin-

gais gebėjimais ir pasižymėjo siauros specifinės srities žinių taikymu. Tyrimų metu gautų duomenų centralizacija neleido panaudoti sukauptų ekonomikos žinių verslo sektoriuje – jomis dažniausiai naudojosi tik viešasis sektorius, o apibendrinti duomenys buvo pateikiami ir visuomenei.

2012 m. Prancūzijos darbo ministerija³ pateikia du skirtingus profesijų klasifikatorius – profesijų šeimų (pranc. *Nomenclature des familles professionnelles*) ir specialybių (pranc. *Nomenclature des spécialités*). Pirmasis klasifikatorius sudarytas aprašant darbo rinkai būdingas profesijų grupes, kurios atspindi tam tikrą praktinę veiklą, pareigas arba tam tikrą darbo poziciją verslo įmonėse ar viešose organizacijose. Šiame klasifikatoriuje ekonomisto profesijos nėra, ji pateikiama specialybių klasifikatoriuje kaip viena iš švietimo ir mokymo sistemoje parengiamų specialistų kvalifikacijų. Taigi, skirtingai nei JAV ar Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje mažai tikėtina, kad rasime bent kelias dešimtis darbuotojų, ant kurių darbo kabineto durų būtų užrašas „ekonomistas“, tačiau spaudoje ar kitoje literatūroje tikrai galima rasti apžvalgas, pasisakymus ar kitą informaciją, kurią pateikė ekonomikos žinovai. Todėl galima teigti, kad šioje šalyje ekonomisto profesija yra susijusi ne su tam tikromis specifinėmis šiai profesijai būdingomis veiklomis, bet su ekonominėmis žiniomis, kurias kuria, naudoja ir viešai demonstruoja įvairių profesijų atstovai.

Ekonomisto profesijos kaitos trajektorijų trijose šalyse lyginamoji analizė leidžia nubrėžti šios profesijos identiteto esminius kontūrus, kurie reiškiasi per *požiūrius, sampratas, profesinius vaidmenis ir institucijas (švietimo, verslo, valdymo)*, kuriose kuriamos ekonominės žinios ir praktika. Be abejo, kiekvienoje šalyje eko-

nomisto profesija turi savitų bruožų, kuriuos formavo specifinė socialinė, kultūrinė ir politinė aplinka, tačiau svarbiausios elgsenos normos, *savęs kaip ekonomisto suvokimas, ekonomisto mąstymas ir veikimas*, leidžia suvokti ekonomisto profesinės veiklos lauką.

Lietuvoje rinkos ekonomika grįstam ūkiui ekonomistai pradėti rengti jau 1991 m., tačiau programų, studijų dalykų pakeitimas truko ne vienerius metus. Todėl pirmieji specialistai, įgiję rinkos ekonomikos žinias, į darbo rinką atėjo dar po kelerių metų.

Vienas geriausiai žinomų prieškario ekonomistų akademikas profesorius Albinas Rimka (1886–1944), ypatingą dėmesį skyręs statistikai ir parengęs pirmuosius statistikos mokslo vadovėlius lietuvių kalba, greičiausiai nustebtų sužinojęs, kad nėra tikslių statistinių duomenų, kiek ekonomistų yra parengta per antrąjį Nepriklausomybės laikotarpį. Lietuvos statistikos departamento pateikiami duomenys rodo, kad nuo 2000 m. ekonomistų rengimas universitetuose sparčiai augo, beje, kaip ir kitų socialinių mokslų sričių specialistų. Jeigu ekonomisto profesiją vertintume pagal jos pasiūlą, tai galima teigti, kad kas dešimtas bakalauro studijas ir kas keturioliktas magistro studijas baigęs absolventas yra ekonomistas arba beveik 140 gyventojų tenka vienas ekonomistas. Taigi, beveik dešimt kartų daugiau nei Didžiojoje Britanijoje ir beveik 150 kartų daugiau nei JAV. Tačiau toks tiesioginis palyginimas dėl duomenų nepakankamo palyginamumo nėra teisingas, jei neatsižvelgiama į analogišką giminingų profesijų santykį. Tačiau jis gali parodyti skirtingų šalių universitetuose rengiamų ekonomistų profesinės veiklos apimtį: Didžiojoje Britanijoje ir ypač JAV

1 lentelė

**Lietuvos universitetuose 2000–2012 m. parengtų
ekonomistų skaičius**

Parengta universitetuose	Bakalauro studijos	Magistrantūros studijos	Doktorantūra	Dalis nuo visų baigusių bakalauro studijas, proc.	Dalis nuo visų baigusių magistro studijas, proc.	Dalis nuo visų baigusių doktorantūrą, proc.
2000	279	96	19	2,7	1,5	4,3
2001	338	149	15	2,9	2,2	3,4
2002	383	160	14	3,0	2,4	1,2
2003	425	277	8	2,9	3,7	0,9
2004	627	291	7	4,0	3,9	0,9
2005	1 122	436	9	6,1	4,8	1,2
2006	1 573	346	6	7,6	4,0	0,8
2007	1 445	433	7	6,8	4,9	0,8
2008	1 754	561	11	8,6	6,1	1,2
2009	1 826	793	10	8,5	8,3	3,0
2010	2 175	710	24	10,3	7,2	6,4
2011	1 897	784	8	9,5	8,3	2,6
2012	2 093	612	18	10,3	7,2	4,7

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenys.

jie rengiami kur kas siauresnei profesinei veiklai nei Lietuvoje.

Dar svarbiau žinoti ekonomisto profesijos paklausą ir jos pokyčius. Tačiau dėl nuolat kintančios situacijos darbo rinkoje, ekonominių, socialinių ir kitų veiksmų poveikio, tokie tyrimai atliekami retai, yra trumpalaikio pobūdžio arba nėra pakankamai patikimi. Pavyzdžiui, kiekvieną mėnesį Darbo biržos pateikiami paklausiausių profesijų barometrai jau treči metai iš eilės rodo, kad ekonomistų paklausa viena mažiausių, tačiau tarp paklausiausių minimos giminingos statistikos, buhalterinės apskaitos, finansų srities tarnautojų profesijos. Šie duomenys renkami ir apibendrinami pagal profesijas ir profesijų grupes, pa-

teiktas Lietuvos profesijų klasifikatoriuje, kuris neatspindi faktinių darbo vietų, pareigų ar profesinių pozicijų, sukurtų šalies organizacijose ir ūkinės veiklos įmonėse. Remiantis netiesioginiais duomenimis galima teigti, kad ekonomistų paklausa yra panaši kaip ir kitų socialinių mokslų specialistų – metų pabaigoje bedarbiais registruojami 5–9 proc. ekonomikos programų absolventų. Be abejo, dalis jų siekia aukštesnio išsilavinimo, išvažiuoja iš Lietuvos arba laikinai nedirba dėl šeimyninių aplinkybių, tačiau šių specialistų nedarbo lygis nesiekia vidutinio šalies nedarbo lygio. Vis dėlto išlieka klausimas: kaip, kur darbo rinka „absorbuoja“ ekonomistus? Atsakyti į šį klausimą padėtų darbo vietų, pareigų ar profesinių pozicijų, kurias užima ekonomistai, ir jų kaitos analizė, bet oficialioji statistika nepateikia tokių duomenų.

Analizuojant Lietuvos įmonių ir organizacijų tinklalapiuose pateiktas organizacines struktūras ir pareigybių aprašus nustatyta, kad nemažai ekonomistų dirba valdžios (valstybinės ir savivaldos), viešojo sektoriaus institucijose – ministerijose, miestų ir rajonų savivaldybių ekonomikos, finansų, investicijų ir kt. skyriuose, taip pat Mokesčių inspekcijoje, Valstybinėje socialinio draudimo fondo valdyboje ir jų teritoriniuose padaliniuose. Būtina pažymėti, kad šių specialistų pareigybinuose aprašymuose nurodoma, kad specialistas turi būti įgijęs aukštąjį universitetinį ar jam prilygintą socialinių mokslų srities ekonomikos, vadybos ir verslo administravimo, viešo administravimo krypties išsilavinimą, taigi, nebūtinai ekonominį.

Verslo sektoriuje tokia informacija yra mažiau prieinama, kadangi įmonės ir organizacijos nėra įpareigosotos viešai skelbti ne tik pareigybių aprašus, bet ir organizacines struktūras. Išimtis yra verslo

įmonių, įstatymų tvarka viešai skelbiančių veiklos ataskaitas, pateikiama detali informacija apie valdybos narių ir kitų vadovų išsilavinimą bei atsakomybes. Analizuojant 100 vertingiausių Lietuvos įmonių duomenis⁴ (veiklos ataskaitas pateikė 37 Akcinės bendrovės ir 5 bankai) nustatyta, kad šių įmonių valdybose dirba nuo 1 iki 5 ekonomikos studijas baigusių specialistų. Dar daugiau šių specialistų dirba bankuose ir kitose finansų institucijose. Būdingiausios pareigos – įmonių generalinis direktorius, skyriaus, padalinio, tarnybos vadovas.

Nesant pilnos informacijos apie kitų Lietuvos įmonių – smulkių ir vidutinių – darbuotojus, sudėtinga daryti išsamius apibendrinimus, tačiau net ir turint ribotą informaciją galima teigti, kad ekonomistų darbas, jų žinios ir kompetencija yra reikalinga priimant svarbiausius sprendimus tiek viešo sektoriaus organizacijose, tiek verslo įmonėse.

Ekonomisto profesija ekonomikos mokslo ir ekonominės veiklos sankirtoje

Ekonomisto, kaip ir kitų sričių atstovų, profesinė veikla gali būti analizuojama pasitelkiant įvairias paradigmas ir požiūrius: ugdymo filosofijos ir kognityvinės psichologijos teorijas, sistemų teoriją (pradininkas Bertalanffy (1969)), lauko teoriją (Levin, 1951), profesinės veiklos lauko teoriją (Bourdieu, Wacquant, 2003 [1992]), šios srities tyrimai grindžiami funkcionalistine (pradininkas Parson, 1938), individualistine ir jai priešpastatoma socialine metodologijomis. Tyrimai rodo, kad profesijų formavimąsi per pastarąjį šimtmetį lėmė tiek objektyvių (funkcinės, visuomeninės prasmės), tiek subjektyvių

(individualių gebėjimų, pašaukimo) aspektų įtaka. Dėl sparčių techninių priemonių, informacijos ir visos ūkinės veiklos pokyčių pakito ir profesinės veiklos požymiai bei tam tikrų profesijų atstovų atliekamos funkcijos. Būtina pažymėti, kad ekonomisto profesija yra paveikiama tikros mokslo / ū srities ir praktinės veiklos vystimuisi (žr. 1 pav). Tačiau šiuo požiūriu ekonomisto profesijos sampratą komplikuoja semantinis *ekonomikos* žodžio reikšmės (gr. *oikos* „namas“ + gr. *nomos* „dėsniai“, angl. *economics*) daugiaprasmiškumas. Ekonomika mokslinėje literatūroje aiškinama kaip:

- 1) **mokslo sritis (kitaip ekonominė teorija)** arba mokslas apie individų elgesio rinkoje dėsningumus ir optimalius ribotų išteklių naudojimo būdus, leidžiančius geriausiai tenkinti vartotojų poreikius (Vainienė, 2005). Ekonomika tiria, kaip žmonės, jų grupės (namų ūkiai) priima sprendimus siekdami patenkinti savo poreikius; organizacijos (įmonės) siekia veiklos efektyvumo naudodamos ribotus išteklius. Tai mokslas, tiriantis gamybinius santykius tam tikroje visuomenės gamybos ir mainų sferoje, pvz., pramonės ekonomika (TŽŽ, 2007). Ekonomika priskiriama socialinių mokslų sričiai ir yra glaudžiai susijusi su etika, psichologija, sociologija, valdymo bei kitais mokslais.
- 2) **šalies, ūkio šakos**, pvz., pramonės, žemės ūkio, transporto, prekybos, ar mažesnio ūkinio vieneto, **ūkinė būklė**;
- 3) **ūkinių vienetų**, tarpusavyje susijusių gamybiniais, vartojimo, mainų, finansiniais ir kitais ryšiais, **sistema** (TŽŽ, 2007). Tačiau ūkinė sistema nėra tapati ekonomikai – ji iš esmės yra tik rinka su jos prekiniais ir pinigais santykiais, kuri yra tvarkoma,

reguluojama, valdoma ekonomiškai, ekonominiais mechanizmais, pasitelkiant dėsnius, priemones ir santykius (Kvedaravičius, 2006). Ūkinė sistema gali būti valdoma ir neekonominiais būdais, pavyzdžiui programiniais, projekciniais, kariniais ir kt. Ūkinės sistemos procesuose vyksta veiklos, kurių rezultatas yra prekės, produktai paslaugos. Viena iš jų yra ekonominė veikla, kuria gali užsiimti tiek individai, tiek įmonės.

Mokslinėje ekonominėje literatūroje nepakankamai išsamiai tyrinėta *ekonominės veiklos* kategorija dažniausiai apibūdinama teisiniuose dokumentuose (ši veikla yra kai kurių mokestinių prievolių pagrindas)⁵, o jos svarbiausi požymiai yra atlygintinumas ir tęstinumas (Marcijonas, Paulauskas, 2007). Ekonominėje literatūroje ši veikla apibūdinama kaip veiksmai, susiję su prekių ir paslaugų gamyba, paskirstymu ir vartojimu visuose ūkio lygmenyse. Ekonominė veikla turi prasmę, kai konkrečioms prekėms pagaminti arba paslaugoms suteikti suderinami tokie išteklių kaip gamybos priemonės, darbo jėga, gamybos technologijos ar tarpiniai produktai. Taigi veikla apibūdinama išteklių panaudojimu, gamybos procesu ir gamybos (prekių arba paslaugų) apimtimi (Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius, 2012). Bendrasis vidaus produktas (BVP), infliacija ir palūkanų norma bei jų pokyčiai parodo ekonominės veiklos (angl. *economics activity*) mastą ir prognozes, kurios ateityje gali žymiai paveikti įmonės veiklą (angl. *business activity*) ir pelną.

Taigi, ekonominė veikla nusako ne tik ūkinio subjekto ar jų grupės veiklos pobūdį, bet ir parodo sąveikas tarp ūkinės sistemos elementų. Vieno, net ir paties mažiausio, ūkinio subjekto ekonomine

veikla negali nepaveikti kitų šios sistemos subjektų.

Nors ekonominė veikla negali būti tapatinama su ekonomisto profesine veikla (daugelyje veiklų ir profesijų tai įmanoma, pvz., gydytojas užsiima *gydymo* veikla, mokytojas *mokymo, ugdymo* veikla ir pan.), vis tik ekonominės veiklos aspektas svarbus analizuojant ekonomisto profesinę veiklą arba su ta veikla susijusias praktikas. Kitų veiklų atžvilgiu ekonominei veiklai būdingas tam tikras horizontalumas – iš esmės bet kuri veikla gali tapti ekonomine, jei tik ja siekiama gauti pajamų. Tačiau ji nėra imanentinė, ją sudaro įvairūs darbai, užduotys ir funkcijos, kurias atlieka fiziniai ar juridiniai subjektai, užsiimantys šia veikla. Pasak R. Laužacko (2005), „Objektyviojo profesijos aspekto centre yra darbas, jo struktūra ir sąlygos, kurioms esant jis atliekamas arba gali būti atliktas. ... Objektyviaja prasme profesija išreiškia tam tikras specifines, konkrečiai veiklai būdingas funkcijas, turinčias atitinkamus pavadinimus ir savitą turinį“. Vadovaujantis šiuo požiūriu galima teigti, kad tiek ekonomisto, tiek kitos profesijos atstovo, užsiimančio ekonomine veikla, atliekamos funkcijos, darbai ar užduotys iš esmės yra identiškos. Be abejo, išlieka tų užduočių atlikimo lygio, kokybės ir kiti klausimai, kurie jau yra sietini su subjektyviuoju profesijos aspektu, t. y. su veiklos atlikėjo pašaukimu, žiniomis ir gebėjimais. Tačiau, ar tikrai rašytojas, siekdamas parduoti savo parašytą knygą (t. y. užsiimti ekonomine veikla), turėtų įgyti ir disponuoti tomis pat žiniomis ir gebėjimais kaip ir ekonomistas, dirbantis didelėje leidykloje? Tikrai ne, tačiau, jei jis nesugebės suskaičiuoti knygos leidybos kaštų ir nustatyti tinkamos kainos, patirs nuostolį. Todėl, neturėdamas šios srities žinių ir įgūdžių, greičiausiai perleis

1 pav. Profesinių kompetencijų struktūra

Pastaba: sudaryta pagal J. Biggs (2003).

knygos platinimą kitam asmeniui ar ūkio subjektui, t. y. tam, kuris turi reikiamas žinias ir gebėjimus. Kita vertus, gerokai pasitreniravęs ir įgijęs tam tikros patirties ir žinių, antrąją, trečiąją ir kitas knygas jis, galbūt, parduos labai pelningai. Tačiau ar tai reikš, kad jis tapo ekonomistu? Atsakymas irgi neigiamas – šiuo atveju jis tik įgys tam tikrų specifinių žinių ir jas tinkamai pritaikys. Šis pavyzdys padeda geriau suprasti profesijos ir *kompetencijos* kaip funkcinio gebėjimo adekvačiai atlikti veiklą, skirtumus. Kompetenciją nulemia mokantis ar studijuojant įgytos žinios, mokėjimai, įgūdžiai, o jos kokybiškumą (kompetentingumą) lemia darbuotojo sukaupta veiklos patirtis. Akivaizdu, kad pateiktame pavyzdyje kalbama ne apie ekonomisto profesiją, bet apie *ekonomisto profesines (dalykines) kompetencijas*. Todėl svarbu suvokti, koks yra žinių, gebėjimų, praktinių įgūdžių ir profesinės kompetencijos santykis (žr. 1 pav.).

Deklaratyvios žinios – tai žinojimas *kas / ką* (pavyzdžiui, žinojimas, ką tei-

gė A. Maršalas apie pusiausvyros kainą), pagrindinių dėsnių, dėsningumų (pavyzdžiui, visuminės pasiūlos ir paklausos lygybės), formulių, teorijų, koncepcijų, istorinių, svarbių įvykių ir kt. studijų turinio žinojimas. Tai oficialus, moksliniais tyrimais pagrįstas, argumentuotas, patikimas, logiškai nuoseklus akademinis žinojimas.

Procedūrinės žinios – tai įgūdžiais grindžiamas žinojimas, procedūrų, veiksmų atlikimo sekos žinojimas (pvz., atsargų likučių sandėlyje apskaita), žinojimas, ką daryti veikiant pagal algoritmą (pavyzdžiui, įmonės mokesčių skaičiavimas ir pateikimas Valstybinei mokesčių inspekcijai). Šis žinojimas sudaro *kompetencijos pagrindą*.

Jungiant deklaratyviasias ir procedūrines žinias, sukuriama *kondicionalios žinios arba žinios apie veikimo sąlygas* (ang. *conditional*). Tai žinojimas *kada, kodėl, esant kokioms sąlygoms* turi būti atliekama vienokia ar kitokia veikla. Pavyzdžiui, turėdami žinių apie PVM, žinodami šio mokesčio skaičiavimo eigą, galime

Ekonomikos bakalauro studijų programų tikslai ir ugdomos kompetencijos

Vilniaus universitetas	Vytauto Didžiojo universitetas	Šiaulių universitetas
Rengti kompetentingus ... specialistus, gebančius <i>kritiškai analizuoti</i> bankininkystės verslo problemas banko lygyje bei <i>kurti jų sprendimo modelius</i>; bankuose bei kitose kredito ir finansų institucijose <i>rengti</i> su verslo plėtra susijusias strategijas bei <i>sudaryti</i> ir įgyvendinti atitinkamus <i>veiksmų planus</i>; savarankiškai ir operatyviai <i>priimti sprendimus</i> institucijos padalinio lygmeniu; dirbti komandoje ir laikytis profesinės etikos standartų; ... gebančius <i>kritiškai analizuoti</i> finansų problemas įmonės ar organizacijos lygyje bei <i>kurti jų sprendimo modelius</i>; <i>planuoti</i> su finansais susijusias strategijas bei <i>sudaryti</i> ir įgyvendinti atitinkamus <i>veiksmų planus</i>; savarankiškai ir operatyviai <i>priimti sprendimus</i> įmonės ar organizacijos padalinio lygmeniu; ... gebančius taikyti kiekybinius ekonomikos procesų analizės metodus ir modelius nacionalinių bei tarptautinių ekonomikos sektorių ir ūkio subjektų veiklos analizei, jų raidos ir plėtos prognozavimui bei planavimui, valdymo sprendimų pagrindimui; ... gebančius kelti ir tikrinti ekonomikos plėtos hipotezes bei scenarijus; atlikti empirinius tarptautinės ekonomikos tyrimus, panaudojant įvairius duomenų rinkimo būdus ar metodus; vertinti empirinius ekonomikos tyrimų duomenis naudojant įvairius šiuolaikinius <i>analizės metodus</i>; įmonėse bei kitose institucijose <i>planuoti</i> su verslo plėtra susijusias strategijas, <i>sudaryti</i> ir įgyvendinti atitinkamus <i>veiksmų planus</i>.	Baigę studijas absolventai gebės <i>ekonomiškai mąstyti, vertinti įmonės ekonominę veiklą</i> ir makroekonominės aplinkos, finansų sistemos <i>pokyčius</i> šalies, ES ir globaliame lygyje; <i>suprasti</i> valstybės finansų sistemą, <i>vertinti jos poveikį</i> ekonominiams bei socialiniams procesams; <i>pagrįsti</i> ir <i>priimti strategiškai svarbius verslo sprendimus</i>, taikant šiuolaikinius <i>ekonominius-finansinius metodus</i> ir instrumentus; <i>apibūdinti</i> bei <i>taikyti</i> praktiškai <i>apskaitos reikalavimus</i>, <i>parengti įmonės finansinę atskaitomybę</i>; <i>sudaryti</i> įmonės biudžetus, <i>kontroliuoti jų vykdymą</i>; <i>analizuoti</i> įmonės ekonominę-finansinę būklę, <i>nustatyti esmines problemas</i>, <i>parinkti tinkamus jų sprendimo metodus</i>, <i>numatyti rezultatus</i>; <i>suprasti bankų operacijas</i> ir instrumentus, <i>analizuoti, vertinti</i> jų veiklos efektyvumą bei riziką; <i>naudoti matematinės statistikos, ekonometrikos metodus</i>; <i>efektyviai bendrauti ir diskutuoti</i>, <i>sprendžiant realias praktines užduotis</i>. Ekonomistai <i>dirba mokslinį tiriamąjį darbą</i> tobulindami ar kurdami ekonomines teorijas, koncepcijas ir metodikas, naudojamas nacionalinės ir tarptautinės prekių, paslaugų ir darbo rinkos <i>pokyčiams</i> ir <i>būklei suprasti ir aprašyti</i>, taip pat <i>konsultuoja ir taiko savo žinias formuodami ekonominę politiką</i> ar <i>formuluodami dabarties ar būsimų ekonominių problemų sprendimus</i>.	Rengti kvalifikuotus specialistus, kurių pagrindinė veikla orientuota į įmonės veiklos rezultatų ir jų pokyčių analizę, <i>įsteiglių panaudojimo efektyvumo vertinimą</i>, finansavimo, investavimo bei valdymo <i>sprendimų priėmimą</i>, makroekonominės politikos <i>projektavimą</i>, tarptautinių ekonominių <i>santykių formavimą</i>; ... gebės kompleksiskai vykdyti <i>finansų specialisto funkcines veiklas</i>, susijusias su ūkio subjektų veiklos apskaitymu, <i>apmokestinimu</i>, finansinių <i>įsteiglių analize</i> ir valdymu, investavimu ir rizikos valdymu šalies bei užsienio rinkose, <i>analizuoti ir vertinti bankų veiklą</i>, jų naudojamus finansinius instrumentus bei vykdomus finansinius sandorius; ... gebės kompleksiskai <i>analizuoti ūkinių subjektų veiklos efektyvumą</i>, <i>identifikuoti, vertinti</i> bei <i>prognozuoti įmonės ar organizacijos veiklos rezultatus</i>, darbo efektyvumą, darbo <i>įsteiglius</i> bei jų valdymą valstybinio ekonomikos reguliavimo kontekste; ... gebės kompleksiskai <i>vertinti tarptautinių prekių ir paslaugų, kapitalo, darbo ir valiutų rinkų būklę</i>, <i>numatyti ekonominius padarinius</i> atskirų šalių ir globalios ekonomikos kontekste, <i>analizuoti atskirų šalių bei tarptautinių organizacijų reikšmę</i> pasaulinės ekonomikos koordinavimui.

Saltiniai: <http://www.ef.vu.lt/lt/studijos/stojantiesiems/bakalauro-studijos#ekonomika>

<http://www.vdu.lt/lt/study/program/detailed/3/>

<http://su.lt/smf/apie-fakulteta/studiju-programos/bakalauro-studijos/6133-ekonomikos-studij-programa>.

apskaičiuoti šį mokestį konkrečiai įmonei atsižvelgdami į tam tikras sąlygas (įmonė užsiima gamyba, paslaugomis, eksportuoja prekes ir kt.).

Funkcinės žinios yra žinojimas kaip, sujungiantis deklaratyvų (akademinį) žinojimą, procedūrinį ir kondicionalų žinojimą ir rodo supratimą, kaip tos žinios gali būti praktiškai pritaikomos naujose situacijose. Pavyzdžiui, žinojimas, kaip pasikeis įmonės veiklos rezultatai, keičiantis mokesčių bazei, tarifams, įmonės dydžiui, samdomų darbuotojų skaičiui, keičiantis rinkos sąlygoms. Remiantis šiomis žiniomis modeliuojamos įvairios situacijos, atliekamas ekonominis jų vertinimas ir pan.

Tokia profesinių kompetencijų struktūra dažniausiai remiasi akademinės srities atstovai kurdami ir tobulindami studijų programas, nes ji gana paprasta ir nesunkiai suderinama su įvairiomis ugdymo tikslų taksonomijomis (SOLO, Bloomo, Naujoji ir kt.). Ji iš esmės atspindi subjektyviąją profesijos pusę, susijusią su konkretaus individo žiniomis, gebėjimais, tam tikra elgsena ir profesiniu pašaukimu.

Apžvelgus trijų Lietuvos universitetų Ekonomikos bakalauro studijų programas (žr. 2 lentelę), galima teigti, kad dauguma Ekonomikos bakalauro studijų programose ugdomų gebėjimų yra priskirtini *ekonominės analizės* (ūkinių subjektų, bankų veiklos); *rengimo* (planų, biudžetų, finansinės atskaitomybės), *planavimo ir valdymo* (išteklų, strategijų, planų); *vertinimo* (duomenų, efektyvumo, aplinkos pokyčių, rizikos, rinkų būklės), *taikymo* (teorinių žinių ar metodų), *ekonominių problemų nustatymo, sprendimų priėmimo* (finansavimo, investavimo, valdymo); *tyrimų* (tarptautinės ekonomikos, rinkos būklės ir pokyčių) gebėjimams.

Šiose studijų programose projektuojama ekonomisto kompetencijų struktūra yra artimesnė ekonomikos kaip mokslo, nei ekonominės veiklos sampratai. Ekonomistui priskiriami analitiko, vertintojo, tyrėjo ir kt. vaidmenys. Tačiau sąsajos su ekonomine veikla yra kur kas sunkiau apčiuopiamos – juk ši veikla (prekių, paslaugų gamyba, paskirstymas ir vartojimas) bent jau kurį laiką gali vykti jos ne analizuojant, ne vertinant ir ne prognozuojant. Kartais bandoma tvirtinti, kad užtenka elementaraus *ekonominio raštingumo* ar *ekonominės nuovokos*, ir ūkio subjektas gali veikti rezultatyviai, o gal net ir efektyviai.

E. Laumenskaitė (2001), perfrazuodama Aristotelį teigia, kad „...šio mokslo [aut. ekonomikos] tikslas apima kitų mokslų tikslus taip, kad šis tikslas taptų žmogaus gerove“. Ne tik žmogaus, bet ir visos šalies, miesto, didesnės ar mažesnės bendruomenės. Toks požiūris paaiškina ekonomikos mokslo „tarnystę“ visuomenei, bet tam tikra prasme supriešina jį su ekonomine veikla, kuri dažnai suprantama kaip individo ar ūkio subjekto veikla siekiant pelno, konkurencinio pranašumo ir kitų pragmatiškų tikslų. Ekonomistai taip pat turi pripažinti, kad ūkinės veiklos pasaulis ne visada veikia taip, kaip numato jų aprašyti modeliai, ekonomiką reguliuojančiose institucijose priimami klaidingi sprendimai ar dėl globalizacijos iš esmės pasikeičia situacija rinkoje, akivaizdus ir „šešėlinės“ ekonomikos poveikis. Visi šie veiksniai didina neapibrėžtumą ir mažina pasitikėjimą ekonomikos mokslo pasiekimų taikymu praktikoje, t. y. ekonominėje veikloje. Mažųjų įmonių savininkai dažnai sprendžia elementarias „išgyvenimo“ problemas arba teigia pasinaudoję pasitaikiusia proga. Deja, ne visos tokios progos ar bandymai yra sėkmingi – per pastarąjį

dešimtmetį Lietuvoje įmonių bankrotų skaičius išaugo beveik dvigubai.

Įvertinus šiuos ekonomikos mokslo ir veiklos aspektus galima teigti, kad *ekonominė veikla* yra ūkio subjektų veiksmai (prekių ir paslaugų gamyba, paskirstymas ir vartojimas visuose ūkio lygmenyse) ir tarpusavio sąveikos, pagrįstos ekonominiais principais, dėsniais, kurių svarbiausias yra *efektyvumas*⁶. Neefektyvi ekonominė veikla negali kurti gerovės, gali tik susidaryti iliuzija, kad tokia gerovė kuriama.

Profesinės veiklos lauko tyrimai

Sociologas P. Bourdieu savo darbuose aprašo Prancūzijos akademinio lauko tyrimus pateikia reikšmingų įžvalgų profesinio lauko tyrimams (Bourdieu, Wacquant, 2003). Jis nustatė, kad socialiniai mokslai užima ypatingą vietą tarp kitų mokslų, nes išoriniai veiksniai yra lemiantys šių mokslo sričių vidinę struktūrą ir kompetencijų stratifikaciją. Pavyzdžiui, teisės, politikos, verslo, ekonomikos universitetai ir kolegijos disponuoja didesniu „ekonominio kapitalu“ nei humanitarinės pakraipos analogiškos institucijos, kurių kapitalas yra „kultūrinis“. Valstybės tarnybos institucijos tarsi užima tarpinę padėtį – jų turimas kapitalas gali būti tiek „ekonominis“, tiek „kultūrinis“. Tačiau svarbu ne tik pats dominuojančio kapitalo pobūdis, bet ir jo apimtis bei struktūra. Taikant P. Bourdieu lauko modelį F. Lebaron (2001) nustatė, kaip šios dvi dimensijos nulemia Prancūzijos ekonomikos (ūkinės veiklos) lauko vidinę struktūrą: aukščiausio lygio administratoriai, politikai, įmonių vadovai disponuoja didesnės apimties „ekonominio“ kapitalu nei kiti žemesnes profesines pozicijas užimantys darbuotojai; be to, su pirmaisiais prieš-

nami mokslininkai ir kiti tyrėjai, kurių kapitalas yra labiau „kultūrinis“ ir aiškiai struktūruotas. Apibendrinant būtų galima teigti, kad laukas – tai objektyvūs santykiai tarp tam tikrame lauke egzistuojančių pozicijų, kurios apibrėžiamos lauko galių atžvilgiu. Savo ruožtu, pozicija lauke priklauso nuo disponuojamo kapitalo, o lauko struktūrą nusako kas akimirką susiklostantys santykiai tarp agentų (Poviliūnas, Žiliukaitė, Beresnevičiūtė, 2012). Kiekviename veiklos lauke galima išskirti lygius, kuriuos suformuoja konkurencija tame lauke. Vidinės kovos tarp lauko subjektų yra susijusios su išorinėmis visuomenėje vykstančiomis kovomis.

Kaip ekonominių žinių kūrimas ir valdymas turėtų būti tiriamas atsižvelgiant į kitų mokslo sričių (teisės, verslo, sociologijos ir kt.) galių pasiskirstymą didesniame lauke (socialinių mokslų), taip ir ekonomistų profesinę veiklą tikslinga analizuoti didesniame profesiniame lauke. Ypač naudinga būtų atlikti lyginamąją analizę tiek tarptautiniu mastu, tiek ir ekonomisto profesijos kaitos aspektu. Tačiau tai yra gana sudėtinga, nes, kaip parodė tyrimas, yra reikšmingi profesinių kompetencijų skirtumai tarp šalių. Be to, gali būti, kad skirtingose šalyse ekonomisto profesijos „kapitalą“ ir formalų pripažinimą suteikia, pripažįsta ir įteisina skirtingos institucijos.

Ekonomisto profesijos tyrimas Lietuvos profesiniame lauke yra svarbus siekiant paaiškinti jos kaitą, tačiau reikia tinkamai pasirinkti ir patį profesinį lauką, nustatyti jo struktūrą. Atlikta profesinių aprašų analizė rodo, kad gali būti sunku nustatyti didesnę profesinę lauką, kuriame ekonomisto profesija galėtų būti tiriamą kitų profesijų atžvilgiu. Jei didesniu, gaubiančiuoju lauku pasirinktume tik Lietuvos profesijų klasifikatoriuje (2012) ap-

rašytą teisės, socialinės srities ir kultūros specialistų profesijų „šeimą“, bet neįtraukime veiklų požiūriu giminingos Verslo ir administravimo specialistų profesijų „šeimos“, galime nepamatyti tikro vaizdo ir nenustatyti tikrųjų ekonomisto profesijos kaitos priežasčių.

Svarbu įvertinti ir tai, kad P. Bourdieu metodologijoje aptariamos tik trys kapitalo rūšys (ekonominis, socialinis ir kultūrinis), kuriuo gali disponuoti lauko dalyviai, tačiau neminimas (arba neišskiriamas) *intelektinis kapitalas*⁷ (Stewart, 1994; Malhotra, 1998), kuris, kaip rodo įvairūs tyrimai, postindustriniame amžiuje yra itin reikšmingas. Tai, kad P. Bourdieu neįtraukė šio kapitalo į profesinio lauko tyrimus galima paaiškinti tuo, kad šiuolaikinė intelektualinio kapitalo samprata susiformavo beveik dešimtmečiu vėliau, nei jo atliktas profesinio lauko tyrimas. Tačiau gali būti (tam būtini nauji tyrimai), kad būtent intelektualinis kapitalas šiuo laikotarpiu yra simbolinis kapitalas⁸, kuris, kaip teigia P. Bourdieu, savo dominuojančia galia daro svarbiausią įtaką užimamai profesiniame lauke ekonomisto (šio tyrimo atveju) pozicijai. Tyrimais patvirtinus intelektualinio kapitalo dominuojantį vaidmenį profesiniame lauke, svarbiausias dėmesys turėtų būti skiriamas šio kapitalo struktūros analizei ir poveikio lauko agentams (profesijoms) vertinimui.

Nors mokslinėje literatūroje intelektualinis kapitalas dažniausiai yra aptariamas įmonės, organizacijos kontekste, tačiau „pirmiausiai aptinkame teiginį apie individualaus intelekto pirminį vaidmenį ir jį atitinkantį asmeninį gyvą darbą, nes priešingu atveju gamybos iš viso nebus, kadangi būtent darbuotojo intelektas ir gyvasis darbas įgalina veikti visus kitus kūrybos elementus“ (Drucker, 1999). Be abejo, ekonominės žinios ir gebėjimai yra

tik dalis intelektualinio kapitalo, kurį turi ar siekia įgyti organizacijos, tačiau jos yra neabejotinai reikšmingos. Jau pats intelektualinis kapitalas – organizacijos rinkos vertė, nematerialus turtas, žmonių turimų žinių, gebėjimų ir įgūdžių vertė ir nematerialios infrastruktūros vertė (Мильнер, 2003) – geriausiai yra nusakomas ir paaiškinamas ekonominiais terminais. Taigi, siekiant nusakyti bet kurios organizacijos padėtį rinkoje ar konkurencinėje aplinkoje, reikalingos ekonominės žinios.

Ekonomisto profesinė veikla ir jos sąveika su kitomis giminingomis profesijomis

Substancialistinėje pažiūrų sistemoje ekonomisto veikla apibūdinama kaip gebėjimas praktikoje taikyti išreikštas (angl. *explicit*) ir neišreikštas (angl. *tacit*) ekonomines žinias. Tačiau toks apibūdinimas menkai atspindi veiklos esmę. Taip yra todėl, kad čia kalbama ne apie žinių turėjimą, kuris paprastai siejamas su individu, gal dar su mokymo, švietimo institucija, tačiau apie tų žinių taikymą konkrečioje aplinkoje (verslo, valdymo, administravimo ir kt.), kuri yra daugiau ar mažiau institucionalizuota. Taigi, profesinės veiklos sudėtingumą lemia tai, kad joje tarsi sujungiami skirtingi dalykai – idėja ir institucija, buvimo ir veikimo būdai bei su jais susijusios praktikos (Biernacki, 1995), o tų veiklų ir praktikų įvairovė yra tokia didelė, kad visas jas aprašyti ar kitaip reglamentuoti praktiškai neįmanoma. Todėl dažniausiai apsiribojamas profesijų klasifikavimu pagal būdingiausias veiklas.

Normatyvinis ekonomisto profesijos aspektas yra aprašytas Lietuvos profesijų klasifikatoriuje (LPK, 2012)

(toliau Klasifikatoriuje). Tai – tarptautinio standartinio profesijų klasifikatoriaus ISCO-08 nacionalinė versija, kuriame pateikiama sistema, pagal kurią į atskiras grupes suskirstomos įmonės, šakos ar šalies profesijos. Jame integruojamos tam tikros nekintančios veiklos (darbai), sudarančios profesijų pagrindą, ir sugebėjimai, pateikta subjektyviojo ir

objektyviojo profesijų aspektų projekcija, kuri yra (arba turėtų būti) orientyras tiek darbo rinkai, tiek ugdymo, kompetencijų plėtojimo institucijoms bei patiems profesiją įgyjantiems individams. Tačiau, reikia pripažinti, kad Klasifikatoriaus struktūra, jame pateikta informacija yra orientuota į profesinės kvalifikacijos apibūdinimą, t. y. formalizuotą tam tikros

3 lentelė

Ekonomisto ir finansų analitiko profesinės veiklos

Ekonomistai dirba mokslo tiriamąjį darbą, stebi duomenis, analizuoja informaciją, rengia ataskaitas, ekonominių ir verslo problemų sprendimo planus, taip pat kuria modelius ekonominei veiklai ir struktūrai analizuoti, aiškinti ir prognozuoti. Jie konsultuoja verslo įmones, suinteresuotų asmenų grupes ir valstybines įstaigas dabarties ar planuojamų ekonominių, politinių ir socialinių problemų sprendimų formulavimo ar įgyvendinimo klausimais.	Finansų analitikai atlieka kiekybinę informacijos, darančios poveikį valstybinių ar privačių įstaigų investicijų programoms, analizę.
Atliekamos užduotys: (a) ekonominės aplinkos pokyčių prognozavimas trumpalaikio biudžeto sudarymo, ilgalaikio planavimo ir investicijų vertinimo tikslais; (b) rekomendacijų, politikos kryptių ir ekonominių, verslo strategijų ir investicijų planų rengimas, taip pat projektų įgyvendinamumo tyrimų atlikimas; (c) ekonominių duomenų stebėseną, siekiant įvertinti pinigų ir mokėsių politikos veiksmingumą ir šiuo klausimu konsultuoti; (d) konkrečių gaminių gamybos ar paslaugų suteikimo ir vartojimo prognozavimas pagal praeities gamybos, paslaugų suteikimo ir suvartojimo duomenis, taip pat pagal bendras ekonomines ir pramonei būdingas sąlygas; (e) pajamų ir išlaidų, palūkanų normų ir valiutos kursų prognozių rengimas; (f) veiksmų, lemiančių darbo jėgos aktyvumą, užimtumą, atlyginimus, nedarbą ir kitas pasekmes darbo rinkoje, analizė; (g) matematinių formulų ir statistinių metodų taikymas, taip pat ekonomikos teorijų tikrinimas ir ekonominių problemų sprendimas; (h) ekonominių duomenų rinkimas, analizavimas ir aiškinimas, remiantis ekonomikos teorijomis ir naudojant įvairius statistinius ir kitus metodus; (i) politinių sprendimų, susijusių su valstybės ekonomika ir finansais, padarinių vertinimas, taip pat konsultavimas ekonominės politikos ir veiksmų, atsižvelgiant į praeities, dabarties ir numatomus ekonomikos veiksmus ir polinkius, pasirinkimo klausimais; (j) mokslo straipsnių ir ataskaitų rengimas; (k) problemų, susijusių su atskirų įmonių ekonomine veikla, nagrinėjimas; (l) vietos, regiono ar šalies rinkos sąlygų tyrimas, siekiant nustatyti prekių ir paslaugų pardavimo ir kainų lygius, įvertinti rinkos potencialą ir ateities polinkius, rengti verslo strategiją.	(a) finansinės informacijos analizė, siekiant rengti verslo, pramonės ir ekonominių sąlygų prognozes, kurios naudojamos priimant investavimo sprendimus; (b) žinių plėtimas, siekiant neatsilikti nuo gamybos technologijų, verslo, finansų ir ekonomikos teorijos pokyčių; (c) duomenų, darančių poveikį tokiems investiciniams elementams, kaip kaina, pelningumas, stabilumas, investicijų rizikos ateities polinkiai ir įtaką darantys ekonominiai veiksniai, aiškinimas; (d) ekonomikos, pramonės ir verslo pokyčių stebėseną atliekant informacijos, gautos iš finansinių leidinių ir tarnybų, investavimo ir bankininkystės įmonių, valstybės institucijų, prekybos leidinių, įmonių ir asmeninių pokalbių, analizę; (e) rekomendavimas investuoti ir kada investuoti bendrovėms, investicijų įmonės darbuotojams ar investuojantiems asmenims; (f) vertybinių popierių pardavimo ir pasiūlymo visuomenei kainos nustatymas; (g) investicinių veiksmų planų rengimas pagal finansines analizes; (h) įvairių tam tikros pramonės šakos vertybinių popierių santykinės kokybės vertinimas ir lyginimas; (i) žodinių ir rašytinių ataskaitų dėl bendrų ekonomikos polinkių, atskirų bendrovių ir visos pramonės teikimas.

Šaltinis: Lietuvos profesijų klasifikatorius (LPK, 2012).

profesijos atstovo būtiną pasirengimą konkrečiai profesinei veiklai, nurodant kvalifikacijos lygmenį, priklausymą profesinei grupei ir pogrupiui. Ekonomisto profesija priskiriama aukščiausio, ketvirtąjo kvalifikacijos lygmens Teisės, socialinės srities ir kultūros specialistų pogrupiui, socialinės ir religinės sričių profesijų grupei. Toks grupavimas kelia nemažai klausimų, susijusių su klasifikavimo kriterijų parinkimo logika ir jos pagrindu. Tik išsigilinus į profesijos atstovų atliekamas užduotis, reikalavimus jų pasirengimui galima įvertinti, ar tikrai ekonomisto profesija turi daugiau panašumų su psichologo, socialinio darbuotojo ar religijų specialisto profesijomis, lyginant jas su Verslo ir administravimo specialistų pogrupiui priskiriamomis buhalterijų, finansų analitikų ar finansų ir investicijų konsultantų profesijomis. Ir nors toks tyrimas dėl ribotos straipsnio apimties nebus aprašytas, tačiau kai kurias išvagas galima pateikti.

Lyginant dviejų profesijų – ekonomisto ir finansų analitiko – veiklas (žr. 3 lentelę) galima diskutuoti dėl ekonominės ir finansinės informacijos prasminių skirtumų, tačiau Klasifikatorius nenurodo specifinių informacijos (finansinės), ekonominių sąlygų ir kitų veiksnių stebėsenos, analizės, prognozavimo metodų. Taip pat ekonomistui, rengiančiam investicinius projektus reikės *duomenų*, darančių poveikį tokiems investiciniams elementams, kaip *kaina, pelningumas, stabilumas, investicijų rizikos ateities polinkiai* ir įtaką darantys *ekonominiai veiksniai*; neabejotina, kad prieš *parengdamas* žodines ir rašytines *ataskaitas dėl bendrų ekonomikos polinkių*, atskirų bendrovių ir visos pramonės, jis turės atlikti *ekonominės aplinkos pokyčių analizę ir prognozavimą*. Taigi, akivaizdu, kad šių

profesijų atskyrimas yra dirbtinis ir apsunkina bent kiek aiškesnį tų profesijų ribų suvokimą. Tokių, praktiškai identišκών profesijų yra ir daugiau: tai finansų ekonomistas ir finansų analitikas, ekonominės veiklos veiksmingumo specialistas (priskiriamas finansų specialistų profesijų „šeimai“) ir darbo, prekybos, mokesčių ar gaminių ir (arba) produktų pardavimo ekonomistas, finansų planuotojas ir planavimo ekonomistas ir kt. Ekonominės žinios taip pat reikalingos buhalteriams, pardavimo, rinkodaros ir viešųjų ryšių specialistams.

Ne tik giminingų profesijų veiklos gali būti panašios: kad įmonių vadovai galėtų *sudaryti ir valdyti biudžetus, kontroliuoti išlaidas ir užtikrinti veiksmingą išteklių panaudojimą, numatyti ir skirti žmoniškuosius ir finansinius išteklius įgyvendinant organizacijos politikos kryptis ir programas*, prieš tai jie turi *sudaryti ekonominės aplinkos pokyčių prognozes*, įvertinti rinkos potencialą ir ateities polinkius, *rengti verslo strategijas* ir atlikti kitas veiklas (arba tai pavesti padaryti įmonės ekonomistui). Kitaip tariant, bet kurios įmonės vadovui, užsiimančiam ekonomine veikla, būtina susivokti ekonominėje aplinkoje, kad priimtų tinkamus sprendimus. Ekonominių žinių ir gebėjimų poreikių mastą rodo tai, kad šios profesijų grupės atstovai Lietuvos viešajame sektoriuje ir ūkyje sudaro apie 10 proc.⁹ visų užimtųjų.

Pastaruoju laikotarpiu su ekonomisto profesine veikla (kaip ir kitų profesijų, kurių pagrindą sudaro socialiniai mokslai) priešinami fiziniams, inžineriniams mokslams atstovaujantys specialistai, teigiant, kad pastarųjų poreikis turėtų didėti, o ekonomistų, vadybos specialistų, teisininkų paklausa turėtų mažėti. Tačiau analizuojant tokių inžinerinių

specialybių kaip antai technologijų ir gamybos inžinieriai atliekamas užduotis nustatyta, kad jiems atliekant *darbo jėgos naudojimo, patalpų išdėstymo, duomenų ir darbuotojų gamybos grafikų bei išlaidų analizę, siekiant nustatyti didžiausią darbuotojų ir įrangos veiksmingumą*, taip pat būtinos ekonomikos žinios. Daugelio ūkinės veiklos sričių projektuotojai, planuotojai, konstruktoriai, rengiantys sąmatas ir numatantys tam tikrų specifinių išteklių efektyvų panaudojimą, priimdami sprendimus taip pat turėtų vadovautis kaštų-naudos principais. Taip pat jie turi išmanyti tų išteklių kainodarą, įsigijimo šaltinių padėtį rinkoje, pajėgumą ir kitus ekonominius aspektus.

Apibendrinat horizontaliąją ekonomisto profesijos „giminystę“ galima teigti, kad kitų, giminingų profesijų veiklų atlikimui būtinos ekonominės žinios ir gebėjimai priskirtini viršutinei profesinių kompetencijų struktūros (žr. 1 pav.) daliai. Tai specifinės žinios ir gebėjimai, kurie įgyjami jungiant išreikštas ir neišreikštas, įvairių sričių – ekonomikos, valdymo, technologines ir kitų sričių žinias. Iš esmės jungimas reiškia tam tikrų procesų, produktų, veiklų *ekonominį vertinimą*, kurio pagrindu priimami sprendimai. Šį procesą galima pavadinti naujų žinių kūrimu, jų panaudojimu naujų produktų ir paslaugų kūrimui.

Trečiosios profesijų grupės atstovų – technikų ir jaunesniųjų specialistų – darbo užduotys taip pat gali būti susijusios su *inžinerijos, techninės braižybos ar gamybos procesų ekonominio veiksmingumo, koncepcijų, principų ir darbo metodų praktiniu tyrimu bei taikymu*. Jaunesnieji finansų ir matematikos specialistai (finansų makleriai, brokeriai, kredito, apskaitos, turto vertintojai) vertina įvairias prekes ir turtą, registruoja finansines

operacijas, analizuoja paskolos paraiškų informaciją ir priima sprendimus, perka ir parduoda finansines priemones. Jų veikloje dominuoja procedūrinės žinios ir gebėjimai arba, atlikdami veiklą, jie taiko išreikštas ekonomikos žinias ir gebėjimus. Tas pat pasakytina ir apie jaunesnius pardavimo ir pirkimo atstovus, agentus ir draudimo specialistus.

Ekonomistų atliekamos veiklos bene išsamiausiai aprašomos viešojo sektoriaus organizacijų pareigybių aprašuose. Priklausomai nuo organizacijos pobūdžio, tikslų, joms būdinga tam tikra įvairovė, tačiau galima išskirti specifines veiklas, kurios kartojasi daugelyje aprašų. Ekonomikos padalinių ir tarnybų vadovai *dalyvauja rengiant finansinę atskaitomybę, skyriaus veiklos planus, investicinius projektus, biudžeto išlaidų sąmatų projektus pagal programas, kontroliuoja jų vykdymą, analizuoja ekonominę-finansinę organizacijos (padalinio) padėtį, vertina kitų, pavaldžių organizacijų veiklą, daro finansines prognozes ir teikia siūlymus lėšų taupymo, racionalaus jų naudojimo klausimais, konsultuoja kitus skyrius projektų rengimo ir lėšų apskaitos klausimais, susirašinėja su atitinkamomis organizacijomis biudžetinių ir tarptautinių projektų lėšų panaudojimo klausimais*. Atlikti šias funkcijas reikalingos plačios ir gilios ekonomikos ir kitų sričių (valdymo, administravimo ir kt.) žinios ir gebėjimai. Būtent šių pareigų aprašai yra artimiausi LPK (2012) pateiktam ekonomisto veiklų aprašui tiek veiklų apimtimi, tiek jų turiniu.

Ekonomistų (ne vadovaujančių darbuotojų) pareigų aprašuose pateiktos būdingiausios veiklos: *registruoti mokėjimo dokumentus sąskaitų registro duomenų bazėje ir administruoti sąskaitų registrą, analizuoti pinigų srautus, rengti pinigų*

srautų prognozes, sekti lėšų užtikrinimą banko sąskaitose mokėjimo dokumentams apmokėti, ruošti mokėjimo paraiškas ir mokėjimo prašymus, registruoti gautas (išleistas) lėšas apskaitos registruose, rengti nustatytų formų ataskaitas, pajamų (išlaidų) deklaracijas, kaupti informaciją ir koordinuoti ... informacijos gavimą, vesti duomenis į atitinkamas duomenų bazines, rengti dokumentus, reikalingus pateikti auditui, registruoti pasirašytas sutartis ir jų pakeitimus sutarčių registruose ir kt. Be abejo tai nėra pilnas veiklų sąrašas, greičiau tipinis, kuris yra pakankamai informatyvus, kad nustatyti esminius profesinės veiklos bruožus ir sąveikas su jai atlikti reikalingomis žiniomis ir kompetencijomis. Galima teigti, kad ekonomisto profesinės veiklos „vertikalės“ arba struktūros žemesnėje grandyje svarbiausios yra procedūrinės žinios, techniniai, specifinių metodų taikymo gebėjimai. Aukštesnio lygio gebėjimų – vertinimo, ekonominių problemų nustatymo, sprendimų priėmimo, tyrimų atlikimo, konsultavimo ekonominiais klausimais – poreikis yra kur kas mažiau pastebimas. Taip pat svarbu pažymėti, kad viešojo sektoriaus organizacijose šios grandies specialistų ir jų vadovų skaičiaus santykis varijuoja nuo 2:1 kai kuriose Lietuvos rajonų savivaldybėse iki 10:1 kai kuriuose departamentuose, agentūrose ir kitose didesnėse organizacijose, taigi, jie sudaro reikšmingą organizacijų personalo dalį.

Lietuvoje mažiausiai ekonomistų profesinė veikla yra ištirta verslo, ypač mažose ir vidutinėse įmonėse. Tokie tyrimai yra sudėtingi tiek informacijos prieinamumo, tiek ir metodų taikymo prasme, tačiau labai reikalingi siekiant rekonstruoti ekonomisto profesijos „paveikslą“ ir numatyti galimas jos kaitos trajektorijas.

Išvados

Ekonomistų profesinės veiklos raida įvairiose šalyse neabejotinai turėjo didelę įtaką šios profesijos formavimuisi Lietuvoje. Dominuojančios profesinės veiklos, orientuotos į administracinių-techninių užduočių atlikimą, tam tikrų specifinių analizės metodų taikymą, ir drauge procedūrinių žinių ir gebėjimų svarbą, patvirtina profesijos tapsmą vis labiau „technokratine“, t. y. funkcionalistine. Tačiau tai tik viena profesijos „paveikslas“ dalis, kuri yra labiausiai pastebima. Kita – sunkiau identifikuojama ir kur kas mažiau akivaizdi, kadangi „išeina“ už profesijos ribų. Tai ekonominės žinios ir gebėjimai, kurie yra būtini kitoms (ne tik giminingoms) profesinėms veikloms, priimant svarbius, pavyzdžiui, įmonės valdymo, plėtros sprendimus. Būtina pažymėti, kad tai dažniausiai yra aukščiausio lygmens (abstrakcijos, vertinimo, sintezės ir kiti), iš esmės naujų žinių kūrimo gebėjimai. Šie gebėjimai niekaip negali būti vertinami sumuojant parengtus ar įdarbintus ekonomikos specialistus; tai kokybinis pasirengimo veiklai rodiklis, kuris, kaip ir kompetentingumas, gali būti nustatytas tik įvertinus atliktos veiklos rezultatus. Tačiau kol ekonominė veikla suprantama tik kaip procesas siekiant tam tikrų tikslų – parduoti, pagaminti ir pan., bet ne kaip *efektyvi veikla*, ekonominės žinios ir gebėjimai tarsi paslepiami po procesiniu požiūriu „teisingomis“ veiklomis. Geriausias tos situacijos pavyzdys, kai bankrutuojančios įmonės vadovas teigia: „mes darėme viską teisingai (arba kaip ir visi kiti), bet dėl sumažėjusios paklausos, išaugusios konkurencijos... ar kitų išorinių veiksnių, patyrėme nesėkmę“. Tai akivaizdus ekonominės ne kompetencijos pavyzdys,

nors vadovas gali turėti puikių kitos srities profesinių žinių ir įgūdžių.

Lietuvos aukštasis mokslas iš tikrųjų susiduria su iššūkiais rengiant ekonomistus profesinei veiklai. Tai, kad darbo rinkoje mažėja darbo vietų ekonomistams visiškai neįrodo, kad tokie specialistai yra mažiau reikalingi, tiesiog gali būti, kad kompetentingi specialistai vis dažniau dirba įmonių, tarnybų ir jų padalinių vadovais, steigia savo įmones ar dirba mažiau kvalifikuotą darbą. Dar daugiau, didėjant konkurencijai ir išskylant naujoms problemoms, tokioms kaip aplinkos tarša, išteklių ribotumas, socialinės įtampos, jų sprendimai reikalauja vis naujų, sudėtingesnių ekonominių žinių ir gebėjimų, kurios kartu su kitų sričių žiniomis ir gebėjimais sudarys ateities profesinių kompetencijų pagrindą.

Taigi, įvairių sričių specialistams šiuo metu reikia ir ateityje reikės ekonominių žinių ir gebėjimų, tačiau šiandienos aukštasis mokslas yra orientuotas į „monoprofesinį“ plačios veikimo aprėpties arba siauros specializacijos (finansų, apskaitos ir kt.) ekonomistų parengimą. Kitų sričių specialistai – inžinerinių ir tikslųjų mokslų profesijų atstovai – įgyja tik bendriausias ekonomikos žinias. Kurį laiką ši ekonomikos specialistų rengimo strategija gali pasiteisinti, tačiau ilguoju laikotarpiu gali kilti nepasitenkinimas tiek profesijos „pasiūloje“ – jauni specialistai nusivils neradę *ekonomisto* darbo, be to, darbo rinkoje trūks kompetentingų specialistų, gebančių spręsti sudėtingas ekonomines problemas ir užtikrinti ūkio subjektų efektyvią ekonominę veiklą.

Išnašos

- 1 <http://www.lamabpo.lt/bendrojo-priemimo-rezultatai/>.
- 2 Labour Force Survey employment status by occupation, April-June 2011. UK National Statistics. <http://www.ons.gov.uk/ons/publications/re-reference-tables.html?edition=tcn%3A77-215723>.
- 3 Les portraits statistiques de métiers 1982-2011, 6 décembre 2012. <<http://travail-emploi.gouv.fr/>>
- 4 Vertingiausias Lietuvos bendrovės. GILD100 (2012). VĮ Registrų centas. <http://www.gildcf.com/>.
- 5 Ekonominė veikla (įskaitant gamybą, prekybą, paslaugų teikimą, žemės ūkio veiklą, žuvininkystę, kasybą, profesinę veiklą, naudojimąsi turto ir (arba) turtinių teisių turėjimu), kurią vykdant siekiama gauti bet kokių pajamų (neatsižvelgiant į tai, ar ją vykdant siekiama gauti pelno), išskyrus darbo veiklą, taip pat valstybės ir savivaldybių veiklą, net jeigu už tokią veiklą mokami mokesčiai ar rinkliavos. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas (Žin., 2002, Nr. 35-1271)
- 6 Efektyvumas (angl. *efficiency*) – išteklių panaudojimo veiksmingumas, kai norimas rezultatas pasiekiamas mažiausiomis įmanomomis sąnaudomis arba naudojant turimus išteklius pasiekiamas maksimalus įmanomas rezultatas (Vainienė, 2005).
- 7 Intelektinis kapitalas yra integruojanti fiziškai neapčiuopimų išteklių visuma, kurioje didžioji dalis dedamųjų yra neišreikštinės žinios: sugebėjimai, kompetencijos, patirtis, organizacijos kultūra, neformalus organizacinių ryšių tinklai ir pan. Stewart T. A. intelektiniu kapitalu pavadino visas darbuotojų žinias, sudarančias galimybes įmonei įsigyti konkurencinį pranašumą rinkoje
- 8 Simbolinis kapitalas yra socialiniame lauke dominuojančios galios sureikšmintas arba socialinis, arba kultūrinis, arba finansinis kapitalas. Kitaip tariant, simbolinis kapitalas yra tas kapitalas, kuris daro svarbiausią įtaką užimamai tam tikrame socialiniame lauke pozicijai (Bourdieu, Wacquant, 2003 [1992]).
- 9 Lietuvos Statistikos departamento duomenys.

Literatūra

1. Barkauskas, V., Barkauskienė, K. (2011). Žinių ekonomikos svarba intelektualinio kapitalo formavimui // *Ekonomika ir vadyba*, Nr. 16, p. 478–484.
2. Balvočiūtė, R. (2007). Holistinis organizacijos mokymosi modelis esminių kompetencijų vystymui. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU leidykla.
3. Biggs, J. (2003). *Teaching for Quality Learning at University – What the Student Does*. 2nd Edition SRHE / Open University Press, Buckingham.
4. Biernacki, R. (1995). *The Fabrication of Labor*. – Berkeley: University of California Press.
5. Bogušinė, V., Bendorienė, A. (2008). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera.
6. Bourdieu, P., Wacquant, L. J. D. (2003) [1992]. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. – Vilnius: Baltos lankos.
7. Drucker, P. (1999). *Knowledge Management* // in *California Management Review*, Vol. 41 No. 2.
8. Fourcade, M. (2009). *Economists and Societies*. Princeton University Press.
9. Kvedaravičius, J. (2006). *Organizacijų vystymosi vadyba*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
10. Laumenskaitė, E. (2001). *Ekonomika, etika ir vertybės* // *Pinigų studijos*, Nr. 2, p. 35. Prieiga per internetą: <http://www.ebiblioteka.lt/resursai/DB/LB/LB_pinigu_studijos/Pinigu_studijos_2001_02_03.pdf>.
11. Laužackas, R. (2008). *Kompetencijomis grindžiamų mokymo / studijų programų kūrimas ir vertinimas*. Monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
12. Lebaron, F. (2001). *Bases of a Sociological Economy: from François Simiand and Maurice Halbwachs to Pierre Bourdieu* // *International Journal of Contemporary Sociology*, Vol. 38, No. 1, pp. 214–215.
13. Malhotra, Y. (1998). *Toward a Knowledge Ecology for Organizational White-Waters* // *Knowledge Ecology Fair 98: Beyond knowledge management*, February 2–27.
14. Lietuvos profesijų klasifikatorius (2012). Prieiga per internetą: www.ukmin.lt/web/lt/verslo_aplinka/zmogiskuju_istekliu_pletra/profesiju_klasifikatorius [žiūrėta 2014 01 22].
15. Marcijonas, A., Paulauskas, A. (2007). *Ekonominės veiklos definicija mokesčių teisėje* // *Teisė*, Nr. 62, p. 53.
16. Мильнер, Б. З. (2003). *Управление знаниями*. Москва: ИНФРА-М.
17. Prieiga per internetą: <http://www.bls.gov> [žiūrėta 2014 01 22].
18. Poviliūnas, A., Žiliukaitė, R., Beresnevičiūtė, V. (2012). *Profesinės veiklos lauko tyrimas*. Prieiga per internetą: <http://www.ects.cr.vu.lt/Files/File/Profesines_veiklos_lauko_tyrimas.pdf>, [žiūrėta 2014 01 22].
19. Stewart, Th. A. (1994). *Your Company's Most Valuable Asset: Intellectual Capital*. *Fortune*, 3 October.
20. Vainienė, R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.

Straipsnis įteiktas: 2014 05 09

Parengtas publikuoti: 2014 08 25

Rasa BALVOČIŪTĖ

ECONOMICS PROFESSION: DIMENSIONS OF KNOWLEDGE, ACTIVITIES AND COMPETENCE

S u m m a r y

The paper presents a study the aim of which is to perform a comparative analysis of professional economist's activities in various countries and to distinguish the essential features of the professional economist. It was observed that development of professional economists' in various countries has

had a significant influence on the formation of this profession in Lithuania. Dominant professional activities, focused on the fulfilment of administrative and technical tasks, applying of some specific analysis methods, and at the same time, the importance of procedural knowledge and skills approves that

this profession is becoming more “technocratic” i. e. functionalistic. However, that is one part of the professions “image”, which is the most noticeable. The other one is difficult to be identified and much less obvious, since it “comes out” of the profession framework. Economic knowledge and skills are important for other (not only for related) professional activities as well as making important decisions about company’s management and development. It should be noted that this is usually the highest level (of abstraction, evaluation, synthesis, etc.), basically, new knowledge skills. These skills can never be measured by summing trained or employed professional economists; this is a qualitative indicator of preparedness activities, which, as competency may be determined by an assessment of past performance. However, while economic activity is understood as a process only for certain purposes – to sell, produce, and so on, but not as *efficient activity*, economic knowledge and skills appears to be hidden under the procedural point of view, the “right” activities.

Lithuanian higher education faces with challenges in preparing economists for their professional activities. The fact that the labor market shows the decrease of economists job places does not prove that such professionals are less needed, it just might

be that the competent professionals are increasingly working as the heads of enterprises, services, and their departments, set up their own businesses or work in less skilled work. Moreover, the increasing competition, emerging new problems such as environmental pollution, resource limitations, social tensions still require new, more sophisticated economic knowledge and skills to solve them, which together with other areas of knowledge and skills will be the future of professional competence. Thus, different professionals now and in the future will need economic knowledge and skills, but today’s higher education is oriented to “monoprofessional” economists’ education, that is coverage of broad activities or narrow specializations (finance, accounting, etc.). The other discipline – engineering and science professionals – takes only the most general knowledge of economics. This strategy of economic experts’ training might work for some time, but in the long term it can lead to dissatisfaction in professional “offer” – as young professionals will be disappointed not finding *the economist’s jobs* and at the same time, labor market will feel the shortage of competent professionals who are able to solve complex economic problems and to ensure the operators an effective economic activity.